

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการศึกษา

พระพุทธศาสนาโดยหลักการ ให้ความสำคัญแก่สื่อสารประเภทสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ และสื่อศิลปวัฒนธรรม สื่อบุคคล คือ บุคคลที่เป็นผู้นำ รวมทั้งบุคคลที่เป็นสาธารณบุคคล สื่อบุคคลสามารถนำสาระหรือแบบอย่างแห่งการปฏิบัติไปสู่สาธารณะ เพราะปกติบุคคลที่เป็นชั้นผู้นำย่อมเป็นกลุ่มบุคคลได้รับการอ้างอิงถึงเป็นประจำ เป็นเป้าหมายของการเฝ้ามอง การสังเกต และการเลียนแบบของบุคคลอื่นที่ด้อยกว่าตนเอง

พระพุทธศาสนาจึงมีหลักคำสอนสำหรับบุคคลที่เป็นชนชั้นผู้นำในการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลอื่น สังคมปัจจุบันมีช่องทางในการนำสาระสู่สาธารณชนหลายช่องทาง ช่องทางเหล่านี้มักจะนำข่าวสารเกี่ยวกับบุคคลสาธารณะสู่ประชาชนเป็นประจำ เช่น หนังสือพิมพ์ และวิทยุโทรทัศน์ มักจะเสนอความคิดเห็นและวิถีชีวิตของบุคคลสาธารณะสู่มวลชนเป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง นักธุรกิจที่ดำรงตำแหน่งสำคัญทางสังคม นักวิชาการ นักการศึกษา และพระภิกษุสงฆ์ ล้วนเป็นบุคคลสาธารณะที่สื่อต่างๆ นิยมนำข่าวไปเสนอ

การสื่อสารมีความสำคัญกับมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิด เนื่องจากมนุษย์ต้องอยู่ในสังคมและใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการบอกความต้องการของตนเองต่อผู้อื่น การสื่อสารจึงเป็นสื่อกลางที่ทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างราบรื่น

การสื่อสารมวลชน^๑ คือ กระบวนการที่หน่วยงานที่มีความสลับซับซ้อนได้ใช้เครื่องจักรหนึ่งอย่างหรือมากกว่าหนึ่งอย่างในการผลิตข้อความและถ่ายทอดข้อความหรือข่าวสาร สำหรับสาธารณชน (Public Message) โดยมุ่งถ่ายทอดไปยังผู้คนจำนวนมากมาย และหลากหลายและกระจายกันอยู่ทั่วไปซึ่งพยายามในการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีส่งเนื้อหาที่เป็นสัญลักษณ์ไปสู่ผู้รับสารที่มีขนาดใหญ่ มีความหลากหลายและกระจัดกระจายกันอยู่ทั่วไปสื่อที่ใช้ในการสื่อสารมวลชนหรือที่เรียกว่า สื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ สื่อมวลชนแต่ละประเภท มีคุณสมบัติในด้านต่างๆ ที่แตกต่างกัน และเป็นปัจจัยกำหนดลักษณะรูปแบบของข่าวสารที่จะส่งไปด้วย คุณสมบัติที่แตกต่างกันดังกล่าว ทำให้สื่อมวลชนแต่ละประเภท

^๑ Dominick, Joseph R., **The Dynamics of Mass Communication**, (New York : McGraw Hill, ๑๙๕๕), p. ๑๕.

มีลักษณะเฉพาะตัว มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้เสนอความรู้ข่าวสาร แตกต่างกันไป ทั้งนี้เป็นไปตามลักษณะของข่าวสาร ผู้รับ และองค์ประกอบอื่นๆ เช่นเวลา ระยะทาง สภาพแวดล้อม งบประมาณ เป็นต้น สื่อมวลชนแต่ละประเภท มีข้อดี และข้อจำกัดที่ไม่เหมือนกัน เราจึงไม่อาจจะบอกว่าสื่อมวลชนชนิดหนึ่งดีกว่าสื่อมวลชนอีกชนิดหนึ่ง จนกว่าจะได้มีการพิจารณาองค์ประกอบ และคุณสมบัติด้านต่างๆ ของสื่อมวลชน เช่น ความรวดเร็ว ความน่าเชื่อถือ โอกาสที่จะได้รับข่าวสาร ปริมาณและความสมบูรณ์ของเนื้อหา การมีส่วนร่วมของผู้รับสาร เป็นต้น

Wright^{*} นิยามความหมายของการสื่อสารมวลชนว่า เป็นกระบวนการมุ่งส่งสารไปสู่ผู้รับสารจำนวนมากที่มีความแตกต่างกัน โดยผู้ส่งสารไม่รู้จำกั ประชาชนทั่วไปได้รับสารอย่างรวดเร็วในเวลาเดียวกัน และสารที่ส่งไปยังประชานนั้น มีลักษณะไม่ยั่งยืนถาวร ทั้งนี้ก็โดยอาศัย สื่อมวลชนเป็นผู้สื่อหรือนำสาร และผู้ส่งสารโดยทั่วไปมักจะเป็นหน่วยงานที่สลับซับซ้อน (ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน) และต้องใช้ค่าใช้จ่ายจำนวนมาก

จากนิยามดังกล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า การสื่อสารมวลชนคือกระบวนการที่สารหรือข้อความถูกส่งไปยังสาธารณะชนจำนวนมาก ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในเวลารวดเร็วหรือในเวลาพร้อมๆ กัน โดยผ่านสื่อมวลชนคือวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

การสื่อสาร หมายถึง การติดต่อระหว่างมนุษย์ด้วยวิธีต่าง ๆ ซึ่งทำให้ฝ่ายหนึ่งรับรู้ความหมายจากอีกฝ่ายหนึ่ง และ เกิดการตอบสนอง ปัจจุบันการสื่อสารมีมากมายหลายวิธี อาจเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ โทรศัพท์มือถือ ดาวเทียม ระบบโทรคมนาคม หรือ การสื่อสารระบบเครือข่ายที่อาศัยดาวเทียมและสายเคเบิลใยแก้ว เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินเทอร์เน็ต ก็ได้ สังคมมนุษย์ในปัจจุบัน มีความสลับซับซ้อนสูงขึ้น รวมทั้งปริมาณของข่าวสารมีปริมาณมากเกินขีดความสามารถในการรับรู้ของคน ดังนั้น โอกาสในการติดต่อสื่อสารกันแบบซึ่งหน้าจึงไม่สามารถกระทำได้ในทุกๆ โอกาส ยิ่งในยุคโลกไร้พรมแดน (Globalization) ด้วยแล้ว จำเป็นต้องยอมรับตัวแปรที่ทำให้การสื่อสารมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ระยะทาง เวลา โอกาส ปริมาณของสาร ความซับซ้อนของสาร และ คุณภาพของช่องทางในการสื่อสาร ดังนั้น การให้ความหมายของการสื่อสาร จึงเปลี่ยนไป มีความหมายกว้างขวางไปจากเดิม นั่นคือ คำว่า Communication ไม่ใช่เพียงการสื่อสารกันแบบต่อหน้าอีกต่อไป แต่จะหมายถึง การสื่อสารแบบไม่ต้องเห็นหน้ากัน เรียกว่า การสื่อสารมวลชน (Mass Media Communication) หรือ การสื่อสารทางไกล (Telecommunication)

เมื่อกล่าวอย่างกว้างๆ ความรู้ใดก็ตามแต่ที่ผ่านมาทางสื่อ พุทธศาสนาสอนให้เราตั้งข้อสงสัยในความรู้นั้น สื่อในที่นี้คือสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ตัวเราเอง เช่นเสียงเล่าลือของคนอื่น คัมภีร์ หรือ

^{*} Wright, Charles. R., **Mass Communication**, (New York : Random House, Inc., ๑๙๗๕), p. ๘.

แม้แต่ครูที่เราเคารพนับถือ มีข้อที่น่าสังเกตว่าการใช้เหตุผลแบบนิรนัยอันได้แก่การใช้เหตุผลในตรรกวิทยาและนิรนัยในรูปแบบอื่น ๆ นั้นพุทธศาสนาก็จัดไว้ในกลุ่มสิ่งที่อยู่นอกตัวเราด้วยเช่นกัน แม้ว่าอาจมีข้อโต้แย้งว่ามนุษย์ใช้สมองหรือจิตคิด ดังนั้นควรจัดว่านิรนัยเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ด้วย แต่พุทธศาสนามีได้มองอย่างนั้น เมื่อเราใช้เหตุผลเชิงนิรนัยว่า เมื่อฝนตก ถนนย่อมเปียกวันนี้ฝนตก ดังนั้นถนนต้องเปียก ข้อสรุปนี้พุทธศาสนาถือว่ายังไม่ยุติ คราบเท้าที่เรายังไม่เห็นด้วยตาของเราว่าถนนได้เปียกจริงๆ ดังนั้นสิ่งที่พุทธศาสนาถือว่าเป็นการตัดสินใจด้วยตัวเองจริงๆก็คือการได้เห็นด้วยสายตาว่าถนนได้เปียกจริงๆ การใช้เหตุผลแบบนิรนัยจึงถือว่าเป็นสิ่งนอกตัวเราด้วยเหตุผลที่กล่าวมานี้

สังคมไทยอยู่ได้อย่างมั่นคงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาศัยปัจจัยที่สำคัญสามประการ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ความเป็นชาติ รวมเอาภาษา วัฒนธรรม ประเพณี แผ่นดินที่อยู่อาศัย ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพ จิตสำนึก รูปแบบการประพฤติปฏิบัติ การปกครอง การศึกษา ความเชื่อ ค่านิยม ผลิภัณฑ์ต่างๆ ที่ผู้คนในประเทศคิดค้นและผลิตขึ้นมาใช้ ความรัก ความสามัคคีระหว่างผู้คนในชาติ รวมถึงการช่วยเหลือ และการยอมรับซึ่งกันและกัน

การเผยแผ่พระธรรมคำสอนในสมัยครั้งพุทธกาล เป็นการเผยแผ่แบบตัวต่อตัว คือใครก็ตามที่สงสัย หรือต้องการแก้ปัญหาในชีวิต บุคคลนั้นก็จะแสวงหาคำตอบด้วยตัวเอง * ส่วนศาสนา คือ ความเชื่อและการปฏิบัติ รวมถึงหลักคำสอนที่เป็นศีลธรรม และจุดหมายสูงสุดของชีวิต พิธีกรรมต่าง ๆ ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนบุคคลทุกระดับ ซึ่งต่างก็มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในหลักคำสอน พร้อมกับน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตของตน สำหรับพระมหากษัตริย์นั้นถือว่าเป็นจุดศูนย์รวมแห่งการบริหาร และความสามัคคีของผู้คนในชาติ และเป็นประมุขหรือผู้นำสูงสุดของประเทศ ความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของชาติ นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา อาศัยพระมหากษัตริย์เป็นหลักสำคัญที่สุดองค์ประกอบแห่งความมั่นคงของชาติทั้งสามประการนี้ ต่างเกี่ยวเนื่องกันและแยกกันไม่ออก และมีบทบาทร่วมกันในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติ

อย่างไรก็ตาม โลกปัจจุบันเปลี่ยนแปลงเร็วมาก สังคมไทยกำลังเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างขนาดใหญ่ อันเป็นผลมาจากการเปิดประเทศอย่างเสรี และรับเอาค่านิยม วัฒนธรรม รูปแบบการประกอบอาชีพใหม่ๆ จากโลกภายนอกอย่างไม่มีการขบคิด ส่งผลให้เกิดความ

* อรรถ พนาราม, “สื่อมวลชนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓), ๒๕๔๓, หน้า ๖.

ขัดแย้งและปัญหาต่างๆ ในสังคมมากยิ่งขึ้น ข้อนี้อาจสังเกตเห็นได้ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งรายงานผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ เป็นประจำ

ในสถานการณ์ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า องค์ประกอบที่เป็นศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาได้รับผลกระทบเป็นอย่างสูงจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมปัจจุบัน ข้อนี้อาจสังเกตเห็นได้จากการเสนอข่าวของสื่อสารมวลชน ซึ่งมักจะวิจารณ์สถาบันสงฆ์ในเชิงลบ การนำเสนอข่าวสารของสื่อสารมวลชน ในลักษณะเช่นนี้ ทำให้ประชาชนบางส่วนเกิดวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา ข้อนี้อาจจะส่งผลทำให้ประเทศขาดความมั่นคง แต่อย่างไรก็ดี มีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งซึ่งตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของคนที่มีต่อประเทศชาติและพระศาสนา ได้ดำเนินกิจกรรมหลายประการที่อาจเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นของประเทศชาติในรูปของโครงการต่างๆ และยิ่งไปกว่านั้น การเปิดรับ

การสื่อสารมวลชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร และถือว่าเป็นรูปแบบของการสื่อสารที่มีอำนาจและอิทธิพลสูงมากในสังคมปัจจุบัน ในเมืองขนาดใหญ่จะมีหนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุ และสถานีวิทยุโทรทัศน์ บรรยายการรอบตัวมนุษย์จะเต็มไปด้วยสัญญาณรับ - ส่ง วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ที่เรามองไม่เห็นแต่สามารถรับฟังและรับชมได้ โดยอาศัยเครื่องรับการสื่อสารมวลชนมีความสำคัญหลายด้านในระดับที่อาจจะแตกต่างกันออกไป ความสำคัญของการสื่อสารมวลชนสามารถพิจารณาได้ตั้งแต่ (๑) ระดับภายในบ้าน (๒) ในวงการธุรกิจ และอุตสาหกรรม (๓) ในโรงเรียน และจนถึง (๔) ระดับในสถานการณ์ของโลก^๑

ในสถานการณ์ปัจจุบันบทบาทของสื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อองค์กรทุกส่วนที่มีส่วนเกี่ยวกับข้องกับสังคมหรือการพัฒนาประเทศชาติ และการทำงานของสื่อมวลชนนั้นจะทำงานอย่างมีอิสระก็จะอาจนำมาซึ่งวัฒนธรรมและค่านิยมแบบใหม่ ซึ่งอาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อพระพุทธศาสนาและองค์กรด้านการศึกษานอื่นๆ ด้วยได้ ข้อนี้อาจปล่อยไปโดยไม่หาทางแก้ไข อาจจะส่งผลต่อความมั่นคงของชาติได้เช่นกัน

วิทยุกระจายเสียงของไทยเริ่มเปิดดำเนินการในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยเริ่มต้นจากการเป็นวิทยุของรัฐที่ส่งกระจายเสียงในพื้นที่แคบ ๆ ก่อน เนื่องจากเทคโนโลยีของเครื่องส่งยังไม่ก้าวหน้า แต่ในระยะต่อมา ได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าขึ้น จึงมีการดำเนินการในลักษณะของวิทยุส่วนกลาง คือ พยายามจะส่งกระจายเสียงให้ครอบคลุมพื้นที่ให้กว้างไกลที่สุด แต่ก็ยังมีปัญหาเรื่องรัศมีการส่งและกลาง พร้อมทั้งเริ่มมีการทำรายการจากท้องถิ่นเข้ามาผสมบ้าง โดยเริ่มแรกวิทยุท้องถิ่น คือ วิทยุประจำท้องถิ่น ของคณะกรรมการทหารสื่อสาร กองทัพบก และสถานีวิทยุปชส. (เปลี่ยนเป็น สวท. ในเวลาต่อมา) ของกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีกำลังส่งคลื่นครอบคลุมเฉพาะ

^๑ World Book of Encyclopedia, Volume ๔, ๑๙๘๘, p. ๘๘๕.

ภูมิภาค หรือเฉพาะพื้นที่ไม่กี่จังหวัด แต่ทุกสถานียังมีหน่วยงานราชการเป็นเจ้าของ และดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ถึงแม้จะพยายามให้บริการข่าวสาร หรือจัดรายการเพื่อประชาชนในท้องถิ่นก็ตาม แต่ก็ยังไม่ถือว่าเป็นวิทยุชุมชนตามหลักสากล เนื่องจากกระบวนการคัดเลือกเนื้อหา และความเป็นเจ้าของยังไม่เกิดจากความคิดริเริ่ม และการบริหารจัดการของประชาชนในชุมชนโดยตรง

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ เกิดกระแสเรียกร้องให้สื่อวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ไม่ให้ถูกกำกับอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล เนื่องจาก เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบขึ้นภายในประเทศที่ถูกเรียกว่า “พฤษภาทมิฬ” ประชาชน และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มองว่า สื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ถูกปิดกั้น ไม่มีความเป็นอิสระ การรายงานข่าวเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมีเพียงด้านเดียวจากฝ่ายรัฐบาล มีการแทรกแซงทางการเมือง สื่อวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อมวลชนรายงานเหตุการณ์ที่แท้จริง ไม่สามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเสนอข่าวทั้งสองด้านได้ ทั้งนี้เพราะสื่อถูกผูกขาดโดยภาครัฐอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล ดังนั้นประชาชนและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ จึงได้รวมตัวกันเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเมื่อมีการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งในรัฐธรรมนูญได้กำหนดให้คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ และกำหนดให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระ ทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ดังกล่าว และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติโดยการดำเนินการดังกล่าวต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่นทั้งในการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม^๑ (มาตรา ๔๐)

ประเทศไทยมีการก่อตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงทั้งในระบบเอ .เอ็ม. และ เอฟ.เอ็ม. ด้วยกำลังส่งขนาดแตกต่างกันเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้ได้คุณภาพของเสียงและประสิทธิภาพของการแพร่คลื่นครอบคลุมพื้นที่แตกต่างกัน โดยทั่วไประบบเครื่องส่ง (Transmitter) จะเป็นข้อพิจารณาทางด้านคุณภาพของสัญญาณ (Signal quality) เครื่องส่งวิทยุกระจายเสียงระบบ เอฟ .เอ็ม. (F.M. ย่อมาจาก Frequency Modulation) มีความแตกต่างกับระบบ เอ .เอ็ม. (A.M. ย่อมาจาก Amplitude Modulation) หากเป็นระบบ เอฟ .เอ็ม. ธรรมดา คลื่นเสียงจะประมาณ ๕๐ - ๑๐,๐๐๐

^๑ กรมประชาสัมพันธ์ , โครงการนำร่องวิทยุชุมชนกรมประชาสัมพันธ์ (๒๕๔๑-๒๕๔๒), (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ประสานมวลชนสัมพันธ์ สำนักพัฒนานโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์กรมประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๐). หน้า ๒๘.

C.P.S. (Cycle per second หมายถึง ความถี่ต่อวินาที) แต่ถ้าเป็นระบบ High Fidelity หรือที่เรียกว่า “Hi - Fi” เสียงที่ได้รับจะมีคุณภาพใกล้เคียงกับเสียงที่เกิดจากธรรมชาติ เพราะจะทำให้คลื่นเสียงสามารถรับเสียงต่ำได้ถึง ๒๐ C.P.S. และเสียงสูงในบางครั้งกว่า ๑๐,๐๐๐ C.P.S. เสียงอีก ซึ่งต่างจากคลื่นเสียงในระบบ เอ.เอ็ม.(A.M. ย่อมาจาก Amplitude Modulation) ซึ่งมีประมาณ ๑๐๐-๖,๐๐๐ C.P.S. ทำให้มีสัญญาณที่เกิดขึ้นอากาศรบกวน โดยที่อัตราส่วนของสัญญาณรบกวนระหว่าง เอ.เอ็ม. และระบบ เอฟ.เอ็ม. มีประมาณ ๒๐:๑ การส่งวิทยุกระจายเสียงด้วยระบบ เอฟ.เอ็ม. ใช้แถบคลื่นความถี่สูงมาก แพร่คลื่นแบบคลื่นตรง และส่งไปไม่ได้ไกล โดยเฉพาะถ้ามีสิ่งกีดขวางการเดินทางของสัญญาณ เช่น ภูเขา หรือต้นไม้ขนาดใหญ่ ดังนั้นจึงมักนิยมส่งวิทยุกระจายเสียงระบบ เอฟ.เอ็ม. สถานีเกือบทั้งหมดเป็นสถานีเพื่อธุรกิจบันเทิง สถานีส่งวิทยุ FM ส่วนมากจะตั้งอยู่บริเวณกรุงเทพมหานคร และตามจังหวัดที่มีประชาชนหนาแน่น ซึ่งมีกำลังของเครื่องส่งค่อนข้างสูง ทำให้การรับวิทยุสามารถรับได้ชัดเจน ส่วนวิทยุกระจายเสียงระบบ เอ.เอ็ม. ใช้การแพร่คลื่นพื้นดิน โดยอาศัยเส้นแรงแม่เหล็กโลกช่วยในการกระจายคลื่นขนานไปตามพื้นโลก และผ่านสิ่งกีดขวางไปได้ สามารถส่งได้ครอบคลุมพื้นที่ที่ต้องการ และห่างไกลเครื่องส่งได้ดี ปัจจุบันรายการวิทยุแทบทุกรายการได้นำเทคโนโลยีทางการสื่อสารมาดึงดูดให้ผู้ฟังเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของรายการวิทยุ^๑ เช่น การเล่นเกม การตอบปัญหา เป็นต้น แต่สิ่งที่ผู้ฟังต้องการจากรายการวิทยุก็ยังคงเป็นความต้องการฟัง สาร และความรู้

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการฟังวิทยุชุมชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาสถานีวิทยุวัดสามพราน วัดนายโรงและวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ซึ่งเป็นการตระหนักถึงวาระสำคัญของพระพุทธศาสนาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเหตุการณ์บ้านเมืองที่กำลังเกิดความเสื่อมโทรมทางจริยธรรม จึงต้องการค้นหาความจริงเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างสื่อสารมวลชนกับความมั่นคงของพระพุทธศาสนา และแสวงหาวิธีการในการพัฒนาบทบาทสื่อสารมวลชนในการเสริมสร้างการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนความมั่นคงแห่งหลักธรรมศีลธรรมและจริยธรรมของสังคมไทย ที่ดำรงชีวิตอยู่ตามวิถีพุทธ และวิถีธรรมด้วยความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป

^๑ วลัยลักษณ์ เศรษฐฤทธิ์, รูปแบบและแรงจูงใจในการฟังวิทยุเฉพาะกลุ่มของผู้รับสารวัยรุ่น, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วิทยุชุมชน), ๒๕๔๗, หน้า ๓.

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

เพื่อศึกษาการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการฟังวิทยุชุมชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาศาสนานิเวศน์ วัดสามพราน วัดนายโรงและวัดชลประทานรังสฤษฎ์

๑.๓ ขอบเขตการศึกษา

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารตำราในพระไตรปิฎกตามหลักการ แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย แนวคิดการบริหารจัดการด้านศาสนาในการเผยแผ่ และได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีด้านการสื่อสาร เกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน แนวคิดเกี่ยวกับการผลิตและการจัดรายการทางวิทยุกระจายเสียง แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร รวมถึงเอกสารวรรณกรรมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านพระพุทธศาสนา

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านประชากร

ในการศึกษาซึ่งได้ กำหนดพื้นที่ในการวิจัย ได้แก่ พื้นที่ในเขตกรุงเทพมหานคร และเขตปริมณฑล โดยศึกษาจาก ประชาชนผู้ฟังรายการวิทยุที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุชุมชนวัดสามพราน อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม รายการวิทยุที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุชุมชนวัดนายโรง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร, รายการวิทยุที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาทางสถานีวิทยุ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จังหวัดนนทบุรี ทั่วไป นอกเหนือจากผู้จัดรายการ ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร, ในเขตจังหวัดนครปฐม และในเขตจังหวัดนนทบุรี ที่สามารถรับฟังคลื่นความถี่จากสถานีวิทยุชุมชน ทั้ง ๓ สถานี จำนวน ๔๐๐ ตัวอย่าง

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านระยะเวลา การทำวิจัยครั้งนี้ ใช้เวลา ๑ ปี ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๑ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๒ (ปีงบประมาณ ๒๕๕๒)

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านตัวแปร การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างตัวแปรอิสระตัวแปรตาม โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้สื่อวิทยุเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable) ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ ประสบการณ์การรับรู้ด้านสื่อ คือ การรับรู้ข่าวสารด้านวิทยุ การรับรู้ข่าวสาร การเสนอข่าว เหตุผลเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงธุรกิจ

ตัวแปรตาม (Dependent Variable) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชน เกี่ยวกับการฟังวิทยุชุมชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ประกอบด้วยด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา ด้านพุทธศาสนาต่อสังคม ด้านพุทธศาสนาต่อการเมือง และด้านพุทธศาสนาต่อการเศรษฐกิจ

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

บุคลากรเกี่ยวกับสื่อมวลชน หมายถึง บรรณาธิการ ผู้ช่วยบรรณาธิการ นักข่าว หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอข่าว หรือไม่ให้นำเสนอข่าวสาร มีอำนาจที่ผ่านทาง วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์

สื่อสารมวลชน หมายถึง องค์กรทางสังคมองค์กรหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข่าวสารผ่านช่องทางต่างๆ ไปสู่สาธารณชน ซึ่งเปิดรับข่าวสารนั้นๆ และมีปฏิกิริยาต่อข่าวสารนั้นๆ แตกต่างกันไปโดยปรากฏออกมาทั้งในเชิงบวกและเชิงลบหรือเป็นกลาง สื่อสารมวลชนที่สำคัญ ประกอบด้วย สิ่งตีพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์

การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการฟังวิทยุชุมชนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การประเมินผลการใช้สื่อวิทยุ การประเมินประสิทธิภาพ และปัญหาและอุปสรรคของการใช้สื่อวิทยุ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในการบริหารจัดการสื่อบนพื้นฐานเชิงยุทธศาสตร์ของการจัดการ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ในการสื่อสารของบรรณาธิการ ผู้ช่วยบรรณาธิการ นักข่าว หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอข่าว หรือไม่ให้นำเสนอข่าวสาร มีอำนาจที่ผ่านทางวิทยุเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และสื่อวิทยุเกี่ยวกับพระ หรือผู้ดำเนินรายการเกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

ด้านหลักธรรมคำสอนพระพุทธศาสนา หมายถึง หลักธรรมส่วนที่เป็นเบญจศีล ๕ ประกอบด้วย การละเว้นจากการฆ่า สัตว์ การละเว้นจากการลักทรัพย์ การละเว้นจากการประพฤติในกาม การละเว้นจากการกล่าวคำมุสาวาท การละเว้นจากการดื่มสุรา ยาเสพติดทุกชนิด และเบญจธรรม ๕ ประกอบด้วย การมีเมตตา การมีให้ทาน บริจาค การสำรวจในกาม และการมีสัจจะ ความจริงใจ ซึ่งสื่อสารมวลชนได้ทำการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ในด้านหลักธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมและหลักธรรมเพื่อการสร้างสันติสุข

ด้านพุทธศาสนาต่อสังคม หมายถึง การเผยแผ่ธรรมที่มีผลทางสังคม คือการนำหลักธรรมที่เกิดจากการรับฟังในวิทยุ ไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งสื่อสารมวลชนได้มีบทบาทต่อการเผยแผ่หลักทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ เช่น การช่วยเหลือชุมชน

องค์กรการกุศล การศาสนาประโยชน์ โรงเรียน โรงพยาบาลหรือองค์กรสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม

ด้านพุทธศาสนาต่อการเมือง หมายถึง การได้รับฟังธรรมจากสื่อวิทยุ สามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันและกัน ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งกัน มีความสมานสามัคคีต่อกัน ซึ่งสื่อสารมวลชนได้เสนอหลักธรรมมาธิปไตย หลักธรรมการบริหารการเมืองการปกครองและแนวคิดการบริหารองค์กรแนวพุทธ

ด้านพุทธศาสนาต่อการเศรษฐกิจ หมายถึง การนำผลของการฟังธรรมะทางวิทยุไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจในระดับครอบครัวโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสื่อสารมวลชนได้เผยแพร่เกี่ยวกับแนวความคิดเศรษฐกิจเชิงพุทธ เช่น หลักทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง หลักการดำรงอยู่อย่างพอดี พอประมาณ

ประสบการณ์การรับรู้ด้านสื่อ หมายถึง การรับรู้ข่าวสารด้านการฟัง และการรับสื่อด้วยวิธีการอื่น ๆ ที่จะให้เกิดประสบการณ์การรับรู้ ได้แก่ ปัจจัยเหล่านี้

การรับรู้ข่าวสารด้านวิทยุ หมายถึง การได้รับฟังข่าวสาร เกี่ยวกับรายการอื่นๆ เช่น รายการธรรมะ รายการข่าวสารจากรัฐ รายการวาไรตี้ อื่นๆ ที่สื่อให้ทราบเกี่ยวกับองค์กรพระพุทธศาสนา

การประเมินผลการใช้สื่อ หมายถึง การวัดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของ การใช้สื่อ โดยนำผลที่ประเมินได้มาปรับปรุงวิธีดำเนินงาน

สื่อวิทยุ หมายถึง สถานีวิทยุกระจายเสียงที่มุ่งมั่นให้บริการ ด้านข่าวสาร ความรู้ ความบันเทิงเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน และการเผยแพร่ธรรมะ

คุณภาพการใช้สื่อ หมายถึง การเผยแพร่ธรรมะทางสถานีวิทยุกระจายเสียง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเข้าถึงประชาชนได้ง่าย และรวดเร็ว

๑.๕ ประโยชน์ที่ได้รับ

ก. การวิจัยครั้งนี้ ได้ประโยชน์ทำให้ได้แนวคิดใหม่ๆ ที่จะนำไปใช้ในการสร้างให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความเป็นธรรม มีชีวิตอยู่อย่างพอเพียง เป็นสุขอย่างยั่งยืน ด้วยการเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรเป็นมิตร ไมตรีต่อกัน และมีการปรับตัวเองด้วยหลักแห่งศีล สมาธิ และปัญญา ด้วยหลักการดังนี้ คือ

๑.๕.๑ ได้รับกระบวนทัศน์และยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันที่ชัดเจนขึ้น

๑ .๕.๒ ได้ตอบสนองความต้องการของสังคมอย่างสอดคล้องกับพัฒนาการทรัพยากรมนุษย์ที่สมบูรณ์

๑ .๕.๓ ได้รับเครือข่ายเกี่ยวกับการเผยแผ่หลักพุทธธรรมให้เข้าถึงชาวบ้าน ชุมชนและสังคมกว้างขึ้น

ข. หน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑ .๕.๔ มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ข้อมูลไปเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพ การบริการวิชาการและการพัฒนานุเคราะห์ในสังคม

๑ .๕.๕ ครู อาจารย์ ผู้อำนวยการ ผู้บริหาร ระดับผู้นำ ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ข้อมูลไปเพื่อเป็นการปรับปรุงพัฒนาการบริการและการบริหารจัดการคุณธรรมจริยธรรม ในกระทรวง กรม กอง หน่วยงานนั้น

๑ .๕.๖ ประชาชนทุกระดับ ได้ข้อมูลในรูปแบบการปรับพฤติกรรมต่อวิถีชีวิตแบบพุทธ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถตัดสินใจ หรือเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนางาน พัฒนาคุณภาพ พัฒนาศักยภาพให้ดีขึ้น